

DOI: doi.org/10.51209/platform.1.5.2022.143-189
УДК: 7:766(045)

Галина Василівна КУЗЬМЕНКО,

кандидат педагогічних наук,
Київська муніципальна академія
естрадного та циркового мистецтв,
Київ, Україна,
e-mail: glnkuzmenko36@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-0613-3934

Геннадій Трохимович ЗАДНІПРЯНИЙ,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: h.zadniprianyi@kubg.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5185-1281>

**ПОШТОВІ МАРКИ ЯК ОЗНАКА ДЕРЖАВНОСТІ
ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ НАДБАННЯ
УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛІ
КРИМСЬКОЇ ТЕМАТИКИ)**

Анотація. Сьогодні, на хвилі підйому національної самосвідомості українського суспільства, під час самовідданої боротьби не лише за свободу, ідентичність та територіальну цілісність, а за саме існування України як держави, дослідження історії становлення національного маркодруківання як атрибуту державності, в контексті формотворчих засад української поштової марки, набуває особливого значення.

Стаття аналізує окремі видання, засновані поза межами України, пов'язаних із дослідженням та популяризацією української філателії. Зокрема, йдеться про діяльність таких часописів як: «Der Ukraine-Philatelist», заснований 1921 р. у Берліні власником відомого берлінського філателістичного підприємства Г. Кьолером; «Der ukrainische Philatelist», що видавався у Відні з 1925 р. за редакцією українського філателіста І. Турина та висвітлював події розвитку філателії у Галичині; «Ukrainian Philatelist», заснований Товариством українських філателістів – організацією повоєнних емігрантів у Нью-Йорку в 1951 р. з ініціативи його першого редактора Є. Котика.

У статті висвітлено особливості процесу створення та впровадження в обіг поштових марок в Україні, що охоплює період від виходу першої української серії марок, яка з'явилася за ініціативи уряду УНР у липні 1918 р., до сьогодення. Особлива увага зосереджується на систематизації фрагментарних даних та здійсненні художньої характеристики колекцій каталогізованих комеморативних поштових марок суверенної України, тематика яких пов'язана з Автономною Республікою Крим – невід'ємною частиною території України, яка тимчасово анексована Російською Федерацією. Дослідження ґрунтується на висвітленні образотворчого аспекту каталогізованих поштових марок України як візуального компоненту української державності, виразника державної політики суверенної країни.

Поштова марка як носій художньої та культурної цінності з філателістичного матеріалу сьогодні перетворюється на культурно-історичну пам'ятку і, незважаючи на глобальну диджиталізацію суспільства, інтегрується в майбутнє, популяризуючи минуле й сучасне

суверенної України. Філателістичні матеріали щороку поповнюються новими надходженнями, у ому числі поштовими марками, тематика яких безпосередньо пов'язана з Кримом як частиною самостійної, вільної, європейської, демократичної України.

Ключові слова: колекція, колекціонування, Автономна Республіка Крим, поштова марка, філателія, українська філателістична спадщина.

Вступ. Глобальна комп'ютеризація, стрімкий рух якої розпочався наприкінці минулого тисячоліття, просування інформаційних технологій в усі галузі життєдіяльності суспільства, відкритість та доступність сучасного інформаційного простору значно підвищили швидкість отримання, обробки та розповсюдження інформації. Мобільні мережі й електронна пошта сьогодні стали основною формою комунікації, а персональні комп'ютери й мобільні телефони непомітно, але майже цілком витіснили паперове листування, яке ще три-чотири десятиліття тому здійснювалося досить активно і не збиралося поступатися своїми позиціями.

Усе це, з одного боку, є цілком природним явищем, показником незворотного процесу науково-технічного та культурного прогресу людства, активності позитивних зрушень у цілому, завдяки чому здійснюється розповсюдження нових цінностей інформаційного суспільства у світовому масштабі [12, с. 36]. З іншого боку, поряд із значною кількістю переваг, відбувається помітне зменшення, а іноді і втрата інтересу до деяких попередніх надбань культури, які ще в недалекому минулому вважалися значущими та свідчили про шляхетність людини. Зокрема йдеться про існування філателії як певного виду колекціонування, що вивчає історію поштових марок,

етикеток, ярликів, календарних і спеціальних погашень (штемпелів), штампів, секреток, аркушів поштового паперу та інших знаків поштової кореспонденції, а також конвертів і листівок з надрукованими марками [16]. Запропоноване у 1864 р. французьким колекціонером Жоржем Ерпенем слово «філателія» сьогодні міцно увійшло в мову різних народів світу.

Поняття «колекція» (від лат. *collectio* – збирання) – термін, що має кілька значень: збірка, зібрання разом однорідних і чимось значних, примітних, вартих уваги речей, предметів; грошовий збір, наприклад, для бідних [5, с. 136]; систематизоване зібрання будь-яких предметів; сукупність предметів, що характеризуються певною внутрішньою цілісністю [10]. Звідси колекціонування ми трактуємо як процес усвідомленого цілеспрямованого збирання, систематизації, збереження та вивчення різноманітних предметів матеріальної культури чи об'єктів навколишньої дійсності (однорідних чи об'єднаних певною ідеєю) та оформлення їх у колекцію. Основою колекціонування є прагнення до пізнання нового, реалізація певного спектру інтересів, об'єднаних загальною ідеєю, духом, азартом, гордістю...

У СРСР офіційна наука цілком відносила колекціонування до галузі саме наукової діяльності, а пристрасть до колекціонування, як певного вияву творчості, потреби до самовираження, відповідно до опублікованого в академічному довіднику журналістського дослідження під назвою «Наукова еліта. Хто є хто у Російській академії наук» (1993 р.) була притаманна найвідомішим представникам наукової спільноти [3, с. 94].

Технологічна революція ХХ ст., розмаїття й доступність гаджетів спричинили справжній переворот у світі комунікації: таємничість переживань, затишність та

інтимність листування, притаманні нашим попередникам («Я к вам пишу – чего же боле? Что я могу еще сказать?» – з листа Тетяни до Онегіна, уривок з роману О. С. Пушкіна «Євгеній Онегін») сьогодні відійшли у стан забуття, а відверті публічні обговорення особистих проблем, обценна лексика стали вважатися нормою, виявленням сміливості, здатності крокувати в ногу з часом.

Постановка проблеми. Нова форма комунікації позначилася не лише на зміні загальнолюдських цінностей. Радикальні зміни, що спричинили зникнення паперового листування, призвели до згасання інтересу до колекціонування поштових марок, а також до зниження виробничої потреби у розробці їх дизайну та виготовленні.

Зазначимо, що відповідно до «Положення про знаки поштової оплати» під поняттям «поштова марка» ми розуміємо державний знак, виготовлений у встановленому законодавством порядку з зазначенням його номінальної вартості та держави, який є засобом оплати послуг поштового зв'язку, що надає національний оператор [18]. Як твори малих форм прикладної графіки, поштові марки є одним із чинників збереження й утвердження статусу державності, носієм культурної цінності, самобутності світоглядних і художніх традицій українського народу. Тому, на хвилі піднесення національної самосвідомості українського суспільства, на початку прихованої російської агресії, а згодом і відкритого військового вторгнення, дослідження корпусу комеморативних поштових мініатюр, присвячених кримській тематиці, сьогодні набуло особливої актуальності і стало предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед значної кількості публікацій, що співзвучні тематиці статті, слід виокремити ті, що спрямовані на окреслення й

вивчення культурологічних та соціально-психологічних аспектів феномену колекціонування в цілому [1; 24]; дослідження питань співвідношення та взаємовпливу колекціонерських практик та науки [3]; розкриття особливостей філателії як приватного напряму демократичного колекціонування у сучасній культурі, що виконує естетичну, просвітницьку й комунікативну функції [16; 17; 23]; ознайомлення з творчістю Г. Нарбута і А. Середи як розробників перших українських марок [2]; визначення образотворчого аспекту української марки та перспектив її формування в контексті формотворчих засад аркушевого виду друкованої продукції [19; 25; 29].

Крім того, із загального масиву наукової літератури, дотичної до теми нашого дослідження, варто виокремити публікації, присвячені вирішенню проблем, пов'язаних із охороною та збереженням культурних цінностей на окупованих та анексованих українських територіях. Так, кримській тематиці присвячені розвідки історика і колекціонера А. Іванця. Одна з його публікацій висвітлює значну для нашої держави подію, а саме виставку, організовану Кримською філією Асоціації філателістів України і Музеєм Української революції 1917-1921 рр. на честь відзначення 100-річного ювілею перших марок Української держави [6]. Дослідженню культурної спадщини Автономної Республіки Крим присвячені наукові студії Г. Кузьменко, О. Титової [20], Ю Тищенка [21], В. Шпортька [13] та ін. У зазначених публікаціях наголошується, що в умовах сьогодення, коли фактично втрачено контроль над діяльністю цього осередку культури й мистецтва з боку центральної влади нашої держави, а джерелами інформації переважно є лише повідомлення Інтернет-ресурсів та статті періодичних видань, важко відстежити долю музейних експонатів, культурно-

історичних пам'яток і цінностей цієї української території. Тому варто приділяти пильну увагу питанням їх систематизації та контролю [13, с. 221]. На цьому тлі належного упорядкування й систематизації потребують фрагментарні дані про висвітлення кримської тематики у філателії, зокрема поштових марках, що як атрибути державності є прикладом збереження специфіки національних ознак на творах графічної друкованої продукції малих форм і мають не лише історичну, а й високу мистецьку вартість. Проте, незважаючи на досить широкий спектр наукових досліджень у галузі колекціонування та філателії, цей аспект ще й досі залишається маловивченим. Така ситуація стала приводом для проведення нашого дослідження.

Мета даної роботи полягає у розкритті діяльності окремих зарубіжних видань, яка пов'язана з дослідженнями та популяризацією української філателії; висвітленні історії становлення національного маркодрукування, систематизації фрагментарних даних та здійсненні характеристики колекцій каталогізованих комеморативних поштових марок суверенної України, тематика яких пов'язана з тимчасово окупованою Росією Автономною Республікою Крим – невід'ємною частиною Української держави.

Виклад основного матеріалу. Основними джерелами інформації у галузі філателістичних новин і знань є часописи, бюлетені, каталоги марок, художніх та стандартних маркованих конвертів, повністок, спеціальних штемпелів тощо. Деякі періодичні чи серійні філателістичні часописи, присвячені українській філателії, що були засновані у минулому столітті в Україні, чи за її межами старанням громад філателістичних товариств або за

приватної ініціативи філателістів, ще й досі продовжують свою діяльність.

Одним із «найстарших» часописів, заснованих поза межами України, можна вважати «Der Ukraine-Philatelist» («Філателіст України»), що видавався німецькою мовою в Берліні протягом 1921-1923 і 1952-1998 рр. як орган Українського філателістичного товариства, заснованого німецькими філателістами, які у 20-ті та 40-і рр. ХХ ст. служили при німецьких військових частинах на українських землях та були свідками роботи тогочасної української пошти. Видання часопису очолював визначний філателіст і власник відомого берлінського філателістичного підприємства Г. Кьолер. Неабияке зацікавлення філателістів Німеччини марками з України було викликане, з одного боку, високим попитом на світових філателістичних біржах на старі царські поштові марки з наддруками (офіційний штамп на марці – прим. авторів) тризуба, які виготовляли для Київської, Катеринославської, Харківської, Одеської, Подільської, Полтавської та Херсонської поштових областей, з іншого – проблемою їх підробок.

Серед інших часописів, що упроваджували свою діяльність за межами України і тривалий час поширювали ретельно досліджену інформацію про стан розвитку філателії в Україні, слід зазначити «Der ukrainische Philatelist» («Український філателіст»). Часопис видавався у Відні українською (перші шість його випусків), а згодом – німецькою мовою протягом 1925-1939 рр. за редакцією українського філателіста І. Турина і висвітлював події розвитку філателії у Галичині.

Заснований у 1951 р. Товариством українських філателістів, організацією повоєнних емігрантів у Нью-Йорку, журнал «Ukrainian Philatelist» («Український

філателіст») існує й донині. Ініціатором створення та першим редактором видання був Є. Котик. На території нинішньої України тоді діяла пошта СРСР. Цей факт, із одного боку сприяв збільшенню інтересу й попиту (зокрема, у Північній Америці та Європейських країнах) на філателістичну продукцію, пов'язану з Україною, з іншого – ускладнював її дослідження, опис, каталогізацію. Товариство стало свого роду інструментальною силою у створенні поля українського колекціонування. Як орган Товариства українських філателістів (Союзу українських філателістів (СУФ) США, з початку свого існування журнал рекламувався в якості бюлетеню СУФ і виходив під різними назвами («Філателіст», «З життя СУФ: інформативний листок СУФ», «Філателістичні вісті»). Остання назва часопису – «Український філателіст» («Ukrainian Philatelist») – закріпилася з 1963 р., а з 1972 р організацію СУФ було перейменовано на «Ukrainian Philatelic and Numismatic Society» (UPNS) – Українське філателістично-нумізматичне товариство (Союз українських філателістів і нумізматів (СУФН)). Це дозволило розширити галузь його інтересів та тематику публікацій.

Сьогодні часопис «Ukrainian Philatelist» має кілька філій, зорема, «Ukrainian Collectibles Society (Toronto)», «Ukrainian Collectibles Society of Australia», «UPNS-Metropolitan Detroit». Члени Товариства займаються встановленням офіційних контактів із великими міжнародними філателістичними організаціями, координацією своїх виставок із виставками національного рівня різних країн, пропонують послуги експертизи, проводять аукціони, запроваджують щорічні премії з метою заохочення та сприяння поширенню серед світової спільноти філателістичного та нумізматичного товариств матеріалів, пов'язаних із Україною заради збереження її

історичної філателістичної спадщини. Журнал виходить із кольоровими ілюстраціями і майже цілком англломовний, проте до середини 70-х рр. минулого століття статті друкувалися виключно українською. Тематика публікацій охоплює різні галузі (маркознавство, історія пошти, штемпелі, погашення, матеріали з нумізматики тощо) та висвітлює всі періоди розвитку української філателії, починаючи з часів Російської імперії, визвольних змагань 1917-1921 рр., часів окупації 1940-х рр., радянський період, період незалежності – до сьогодні. Професійне висвітлення філателістичної справи було відзначене численними нагородами Американської філателістичної асоціації.

Активно пропагує українську філателію та нумізматику заснований СУФН у 1972 р. періодичний бюлетень «Trident Visnyk» («Вісник тризуба»). Електронний формат бюлетеня дає змогу об'єднати колекціонерів українських матеріалів із усього світу, оперативно подавати філателістичні новини, популяризувати українську філателістичну продукцію. Публікації вісника вражають ґрунтовністю авторських досліджень та широтою представленої на українських поштових марках тематики: від аналізу великодніх зображень («Крихкі самоцвіти: писанки на марках»), подій, що відбувалися на теренах українських земель та висвітлені у стародавніх літописах («Родина засновників Київської Русі») [11], до розкриття реальних історичних подій, зокрема, 60-ї річниці української еміграції до Нової Зеландії.

Варто зазначити, що шпальти часописів також містили змістовну й важливу інформацію, що мала значення не лише для філателістів тих часів, але й для сучасних істориків, культурологів, мистецтвознавців. Так, на

шпальтах одного з перших філателістичних часописів, що виходив на українських землях з 1896-1902 рр. за редакцією С. Соломкіна, висвітлювалися новини земської пошти й філателістичного життя в Києві, Одесі та інших містах, були представлені передруки з іноземних філателістичних видань, видові листівки різних міст [9].

Звичайно, охопити в одній статті діяльність усіх періодичних та серійних філателістичних інформаційних бюлетенів, часописів, вісників, присвячених українській тематиці, що виходили у різні часи, в різних країнах, чи досі друкуються стараннями громадських товариств та колекціонерів-ентузіастів, вихідців із України, неможливо. Проте слід зазначити, що всі вони як джерело архівів, змістовної та правдивої інформації, мають вагоме значення для дослідження історії утворення та розвитку української державності, культури, української поштової справи, популяризації української філателістичної продукції.

Крім часописів, існують паперові й електронні версії окремих філателістичних праць у форматах книг чи публікацій у періодичних виданнях, які висвітлюють окремі галузі та періоди розвитку філателії в Україні. Підкреслимо, що українська філателія протягом усього періоду свого існування завжди викликала інтерес та продовжує привертати увагу зарубіжних колекціонерів. Підтвердженням цього є змістовні праці дослідників США (John Bulat, Ingert Kuzych, George Fedyk), Канади (Zenon Borovets', Oleksander Malytskyi) та інших країн. Захоплення українською філателістичною продукцією спонукає їх до проведення глибоких історико-культурологічних досліджень, зокрема, в галузі діяльності «Підпільної Пошти України» («The Ukrainian Underground Post») [30], історії видання ілюстрованої поштової марки Західноукраїнської Республіки 1918-1919 рр. [26], систематизації українських

поштових марок періоду розбудови української державності 1991-1995 рр. [11] чи створення посібників у галузі сучасної української філателії [27].

Незважаючи на актуальність книг, часописів, статей найповніший та найкраще систематизований перелік усього філателістичного матеріалу, що вийшов за певний період часу в тій чи іншій країні, містять каталоги-довідники. Завдяки ним філателісти зі стажем чи колекціонери-початківці мають можливість ознайомитися з добірною цікавою та корисною інформацією, виходячи зі своїх конкретних інтересів та уподобань.

Перший випуск каталогу поштових марок України вийшов друком у 1997 р. за ініціативою громадської організації «Асоціація філателістів України» (АсФУ), Українського об'єднання поштового зв'язку «Укрпошта». Він містив зображення та опис державних поштових марок України 1918-1919 рр., марок Української Соціалістичної Радянської Республіки випуску 1923 р. та марки суверенної української держави 1992-1996 рр. Сьогодні, серед найповніших каталогів-довідників, присвячених філателії Української держави, слід зазначити «Каталог маркованих конвертів України 1991-2003» (М. Серета, 2004) [7], «Каталог конвертів першого дня. Україна 1992-2012» (Й. Любінін, 2018) [15], «Поштові марки України 1918-2019. Каталог» (Я. Мулик, 2020) [17] та ін.

У межах тематики дослідження найбільший інтерес викликає останній, упорядкований відомим знавцем української філателії Ярославом Муликом. Це п'ята, найзмістовніша редакція каталогу поштових марок України, де в хронологічній послідовності представлені зображення та інформація про офіційні дати виходу в обіг усіх маркових аркушів та блоків впродовж 1918-2019 рр. Зокрема, зазначені каталожні номери, прізвища

художників, спосіб друку, вид і характеристика вживаного для друкування паперу, вид та розмір зубцівки, розмір і кількість марок в аркуші, наклад тощо. Видання привертає увагу наявністю словника філателістичної термінології та має кілька розділів: перший присвячений виходу марок в Україні періоду незалежності початку ХХ ст. (1918-1923 рр.), другий – українським маркам 1992- 2019 рр. Наприкінці каталогу перелічені всі буклети, малі аркуші українських марок із художньо оформленими берегами та представлений розділ із марками локальних випусків.

Систематизація й ретроспективний аналіз джерел, пов'язаних зі становленням національного маркодрукування, довів, що появу перших поштових марок на теренах українських земель пов'язують із серединою ХІХ ст. Їх випуск здійснювався поштовими відомствами Австрії (1850 р.) і Російської імперії (1857 р.) – державами, до яких належали українські землі. Проте українська школа маркодрукування виникла лише в період національно-визвольних змагань 1917-1920 рр., коли державотворчі процеси набули особливої інтенсивності. Центральна Рада Української Народної Республіки (УНР) надала українській мові статус державної, розробила і прийняла державну символіку (державний гімн, прапор, герб), створила власну грошову систему, до складу якої входили поштові марки [29, с. 23].

Перша українська серія марок як ознака державності країни з'явилася за ініціативи уряду УНР і була введена у поштовий обіг у липні 1918 р. із метою підтримки й організації поштової справи в Україні. Це відбулося через 78 років після випуску першої у світовій історії поштової марки, відомої як «Penny Black», що була випущена з профілем королеви Вікторії для використання в державній

поштової системі Великої Британії та увійшла в обіг 6 травня 1840 р. [28].

Авторами ескізів першої серії марок державної пошти УНР стали видатний український художник-графік Георгій Нарбут і один з його учнів та послідовників Антін Середа. Перша серія, названа «шагівкою», складалася з п'яти поштових мініатюр номіналом від 10 до 50 «шагів» (валюта, вартістю у половину срібної монети). Марки цієї серії вирізнялися високим художнім рівнем: чітка лінія рисунку, багатство орнаментики, урівноваженість композиції – досі не перестають викликати захопленість фахівців. Представлені у відомих Каталогах європейських та українських поштових марок, сьогодні ці поштові мініатюри становлять філателістичну спадщину України. Поліграфічне відтворення цієї серії, яка була введена в обіг у липні 1918 р., забезпечувала типографія В. Кульженка, відома високою якістю своєї продукції [25, с. 323]. Через відсутність монети поштові марки стали функціонувати в якості паперових грошей. На звороті кожної з надрукованих на тонкому картоні грошових марок було зображення тризубу з написом: «Ходить нарівні з дзвінкою монетою», що засвідчувало законність їх використання в якості платіжного засобу. Незабаром до «шагівок» було додано марку номіналом 20 гривень із назвою «Українська Держава», ескіз якої виконав Олексій Обозненко [23, с. 18].

Започатковані традиції дизайну української поштової марки розвивалися до середини 1920-х рр. Про це свідчить фактично остання серія українських поштових марок, яка була випущена з метою збору коштів для боротьби з наслідками голоду 1921-1923 рр. Це єдині марки з написом українською мовою, що були надруковані за весь радянський період. На поштових мініатюрах в якості ознаки благодійності зазначено: «Пошта У.С.Р.Р. Допомога

голодуючим». Серія була надрукована в Німеччині, в Берлінській державній друкарні у 1923 р. за ескізами українських художників-графіків Олексія Маренкова і Бориса Порай-Кошиця. Після цього українська поштова марка як атрибут державності зникне на довгі десятиліття. Задумані в ті бурхливі часи проекти поштових марок так і залишилися нереалізованими. А протягом наступних буремних років, зокрема у 1923 та 1932 рр., відбулися дві хвилі фізичного знищення поштових матеріалів і всіх створених українськими графіками ескізів (близько 120 оригінальних авторських рисунків) у зв'язку з начебто «завданням прогресивних ідейних засад філателії» [14, с. 31].

Далі на Україну очікував довгий і складний шлях відновлення української державності. За часів радянської влади випуск поштової продукції мав монополізований загальносоюзний характер і здійснювався на підприємствах Держзнаку, де панували догматичні канони формотворення марки з використанням сталого набору символів, шрифтових гарнітур, образним шаблоном видання, відсутністю ознак експериментів щодо нових композиційних прийомів у створенні спеціальних шрифтових гарнітур [25, с. 323-324]. З 1960-х рр. ситуація поступово почала змінюватися: у творчий лексикон та побут повноправно увійшов термін «дизайн», художники здійснювали спроби відійти від нещодавно обов'язкових схем та підпорядкувати всі композиційні складові єдиному художньому задуму, окреслився рух до пошуку індивідуальності окремого видання чи серії. Поступово формуються певні стандарти якості та необхідні, прийняті світовою спільнотою, обов'язкові елементи поштової марки – сукупність зовнішніх ознак, що відрізняють її як легітимний знак поштової оплати. Розробляються

стандарти організації образотворчого простору, що зазвичай складається з таких елементів: призначення марки, позначення держави-емітента, номіналу, грошової одиниці, року випуску, зображення, комеморативного (пам'ятного) тексту. Обов'язковими елементами вважаються наявність клейового шару та можливість поштового гасіння [8].

Кульмінація розвитку радянської філателії припадає 1970-і-1980-і рр., коли арсенал художника-графіка значно розширився за рахунок винайдення нових друкарських технологій та обладнання, удосконалення друкарської техніки й фарб, додаткових поліграфічних операцій (зокрема, друк металізованими фарбами), закупівлі нових сортів паперу іноземного виробництва тощо. Все це дало змогу оптимізувати технологічний процес і перейти на якісно вищий щабель у розробці дизайну й виготовленні поштових марок, які поступово набули ознак мініатюрного плакату. Проте сюжети зображень переважно були позначені ідеологічними нормами того часу: громадянський пафос, настанови партії, агітаційно-пропагандистський характер.

Після офіційного виходу України зі складу СРСР (24 серпня 1991 р.) потреба у розробці й виготовленні власних українських марок стала вкрай важливою, оскільки вирішувало не лише питання поштової комунікації незалежної держави, а й засвідчувало саме існування незалежної, суверенної країни. З весни 1992 р. поштова марка нарешті засвідчила остаточне відродження суверенітету України разом із невід'ємною складовою частиною своєї законної території – Автономною Республікою Крим. Так, 1 березня 1992 р. відбулося введення в обіг двох марок із зазначенням «Пошта України», автором яких став художник Олександр Івахненко. Марки, присвячені 500-річчю українського

козацтва та 100-річчю першопоселення українців у Канаді, ознаменували новий етап розвитку графічного мистецтва поштової марки України.

Оскільки на той час Україна ще не мала власного виробництва марок, перші їх випуски здійснювалися Австрійською державною друкарнею, московською друкарнею «Госзнак», канадською фірмою банкнотів у друкарні «Canadian Bank Note Company». Тільки 3 вересня 1994 р. в обіг надійшов перший знак поштової оплати вітчизняного виробництва – сувенірний блок «День Незалежності» з серії «Національні свята» (художник – Василь Дворник), видрукований на Державному підприємстві «Поліграфічний комбінат «Україна» (Київ). Варто зазначити, що блоком у філателії називають сувенірне видання, яке може складатися з декількох різних марок, містить великі береги та додатковий малюнок. Ця перша комеморативна марка (загальна назва художніх пам'ятних, ювілейних поштових марок) як ознака народження національного маркодруківання незалежної України містить силуетне зображення території України з півостровом Крим, будинок Верховної Ради з Державним Прапором над ним у строкатому обрамленні грон калини – символу мужності, гідності й незламного духу українського народу в боротьбі за свою свободу (рис. 1).

Півострів Крим на карті України можна побачити й на інших поштових мініатюрах, надрукованих після отримання українською державою суверенітету. Прикладом цього є марка з зображенням емблеми Міжнародного дитячого центру «Артек» (1995 р., художник – В. Лесняк) – табору біля підніжжя південно-західного схилу гори Аю-Даг у Криму, що є єдиним у світі дитячим центром, якому присвоїли статус «Під егідою ЮНЕСКО»;

Рис. 1. Перший знак поштової оплати вітчизняного виробництва – сувенірний блок «День Незалежності» з серії «Національні свята», 1994 р.

поштова мініатюра «Конституція України» з пам'ятної серії «Перша річниця прийняття Конституції України» (1997 р., художник – С. Міненко); усі випуски марок серії «Україна – регіони та адміністративні центри», друк яких здійснювався протягом 2000-2005 рр. (дизайн О. Калмикова), серед них марки «Автономна Республіка Крим» (2000 р.) та «Місто Севастополь» (2005 р.); зчіпка «Шлях із варяг у греки», на купоні якої мапа з зображенням півострова Крим (спільний випуск України з Естонією, 2003 р., дизайн О. Тернавської, Ж. Саара); марка з національним гаслом «Слава Україні!» (2019 р., дизайн О. Верменич), яка підкорила журі міжнародного конкурсу «Nexofil Award 2020» (Мадрид, Іспанія) і була визнана найкращою в світі (рис. 2).

Рис. 2. Півострів Крим на карті України:

- 1) «Конституція України» з пам'ятної серії «Перша річниця прийняття Конституції України», 1997 р.;
- 2) «Автономна Республіка Крим» з серії «Україна – регіони та адміністративні центри», 2000 р.;
- 3) «Місто Севастополь» із серії «Регіони та адміністративні центри України», 2005 р.; 4). «Слава Україні!», 2019 р.

За часи незалежності Поштою України було створено чимало односторонніх поштових карток та художніх конвертів із оригінальними марками, а також комеморативних поштових марок, тематика яких пов'язана з Кримом. Популяризація культурно-історичної спадщини Автономної Республіки Крим через сукупність філателістичних матеріалів є вагомим гуманітарним чинником відстоювання суверенітету й цілісності України не лише в умовах гібридної війни, розв'язаної Росією, яка тривала протягом восьми років, а також сьогодні, під час

повномасштабної війни проти України та її народу з боку Російської Федерації, що розпочалася 24 лютого 2022 р.

Кримська тематика посідає чільне місце у розмаїтті української філателістичної продукції протягом усього періоду незалежності української держави. Зокрема, на комеморативних марках представлені історія України і півострова Крим, краса кримської природи й архітектури, видатні особистості, життя яких пов'язане з Кримом, доля кримських татар – корінного народу півострова, морська тематика, суднобудування, тощо. До створення марок із кримською тематикою долучилися як молоді графічні дизайнери, так і корифеї української графіки: В. Василенко, Г. Задніпрський, М. Кочубей, Г. Кузнецов, Н. Кухтіна, О. Легкобит, Ю. Логвин, А. Самофалов, В. Руденко О. Штанко та ін.

У розмаїтті комеморативних поштових марок і блоків, пов'язаних із Кримом, можна виокремити сегмент, що має загальнонаціональне значення і створений для відзначення історичних подій чи об'єктів, річниць, вшанування пам'яті видатних державних діячів, представників науки і культури. До такого типу марок можна віднести поштові мініатюри:

- «Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний» (1995 р. , художник Ю. Логвин), присвячена штурму й захопленню міста-фортеці Кафа (нині – Феодосія) в результаті морської десантної операції, проведеної запорізькими козаками під керівництвом гетьмана Петра Сагайдачного в 1616 р.;

- «А. Ю. Кримський 1871-1942. Письменник, вчений, сходознавець» (1996 р., художник – О. Штанко), що випущена до 125-річчя від дня народження одного з найвизначніших мовознавців ХХ ст., життя якого було присвячено Україні, а ім'я – внесено ЮНЕСКО до переліку найвидатніших діячів людства;

- «М. Самокиш» (2010 р., художник –Г. Задніпрний), створена разом із оригінальним художнім конвертом до 150-річчя з дня народження видатного художника-баталіста, засновника художньої студії у місті Сімферополь, що стала основним регіональним центром художньої освіти, а творчість і напрацювання якого збагатили теорію та практику української мистецької освіти;

- «Джамала» (2017 р., дизайн О. Шуклінової), із зображенням фотографії Народної артистки України та автографом співачки, введена в обіг 5 травня 2017 р. на честь перемоги представниці України на міжнародному пісенному конкурсі «Євробачення-2016» з піснею «1944» (рис. 3).

1.

2.

3.

4.

Рис. 3. Комеморативні поштові марки:
1) «Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний», 1995 р.;

- 2) «А. Ю. Кримський 1871-1942. Письменник, вчений, сходовознавець», 1996 р.;
- 3) «М. Самокиш», 2010 р.;
- 4) «Джамала», 2017 р.

Поштові марки з зображенням старовинних кримських міст-ювелєрів, заснованих ще за античних часів, а також випущені з нагоди пам'ятних дат чи визначних подій, знайомлять із багатим історичним минулим півострова: «Євпаторії 2500» (2003 р., художник – В. Василенко); «Балаклаві – 2500» (2004 р, дизайн М. Гейко); «Судак. 1800 років» (2012 р., художник – М. Кочубей); «Крим. Херсонес», (картмаксимум, 2013 р., художник – А. Самофалов); «Оборона Севастополя» з серії «Історія війська в Україні» (2010 р., художник – Ю. Логвин). Включення в дизайн пам'ятних марок «Євпаторії 2500» та «Балаклаві – 2500» (серія «Регіони та адміністративні центри України») (рис. 4) зображень гербів, не лише вирізняє ці поштові мініатюри оригінальними сюжетними рішеннями, а й популяризує символіку цих стародавніх міст Криму, що розташовані в найкрасивіших бухтах Чорного моря.

Рис. 4. Комеморативні поштові марки:

- 1) «Євпаторії 2500», 2003 р.;
- 2) «Балаклаві – 2500», 2004 р.

Уявлення про корінне населення, що історично сформувалося на території Кримського півострова, можна отримати, розглядаючи тематичні серії поштових мініатюр, присвячених кримським татарам. Варто зазначити, що перша поштова марка, присвячена кримським татарам була надрукована у радянській період – у 1933 р. і мала назву «Татари Криму» (художник – В. Завьялов). Марка мала номінал 3 копійки, належала до серії «Народи СРСР» та містила зображення двох чоловіків, що ламають тютюн. Більш-менш цивілізоване ставлення радянської влади до кримських татар (утворення Кримської автономної республіки, дозвіл державної татарської мови) тривало недовго і завершилося їхньою депортацією (1944 р.), масштабним перейменуванням населених пунктів і скасуванням автономії (1945 р.). Лише незалежна Україна продовжила знайомити світове філателістичне товариство з особливостями побуту, культурою і традиціями кримських татар. Так, у 2008 р. Пошта України випустила марочний блок «Український народний одяг». Окрема зчіпка з двох

марок цього блоку присвячена саме мешканцям Криму: «Свято Преображення Господнього» та «Хрещення» (М. Кочубей).

2015 р. відбувся друк поштових мініатюр серії «Кримські татари – корінний народ Криму – України» (2015 р., художник – М. Кочубей). Серія складається з чотирьох комеморативних марок, які «розповідають» про щоденне життя й культуру цього східноєвропейського тюркського народу: «Дюрбе перших кримських ханів», «Майстер-мідник», «Кримськотатарський воїн» й «Танок «Хайтарма» (рис. 5).

1.

2.

3.

Рис. 5. 1) «Татари Криму», 1933 р.

2) Зчіпка з двох марок блоку «Український народний одяг»: «Свято Преображення Господнього» та «Хрещення», 2008 р.

3) Комеморативні поштові марки серії «Кримські татари – корінний народ Криму – України» (2015 р.)

Випуск цих серій засвідчує, що в суверенній Україні – багатонаціональній державі – однаково комфортно живеться народам усіх національностей.

Унікальність природних ландшафтів та культурної спадщини Криму, цього справжнього «музею просто неба», що формувалася упродовж тривалого історичного періоду

представниками різних етносів, а сьогодні становить своєрідний і самобутній шар не лише українського, а й світового культурного надбання, також широко представлена на поштових мініатюрах незалежної України різних років. Марки й маркові аркуші цієї тематичної колекції охоплюють широку панораму історико-культурних об'єктів, визначних місць і храмів, заповідників і пам'яток археології: «Ластівчине гніздо» (2004 р., дизайн – М. Гейко, фото – Ю. Бусленко); «Масандра. Мускат білий» (з серії «Виноградарство України») – з панорамою легендарної античної оселі та портретом князя Лева Голіцина, за ініціативою якого наприкінці ХІХ ст. у цьому селищі було засновано підземний винний завод (2009 р., художник О. Тернавська); «Мармурова печера» з серії «Сім природних чудес України» (2011 р., дизайн – М. Гейко, фото – А. Нестеренко); «Воронцовський палац» із блоку «Сім чудес України: замки, фортеці, палаци» (2012 р., дизайн – М. Гейко).

У 2013 р. «Укрпоштою» було започатковано Серію «Краса і велич України». Символічно, що перший блок марок цієї серії був присвячений Автономній Республіці Крим (дизайн О. Калмикова, фото Р. Михайлюка та М. Івашенка). Блок складається з п'яти поштових марок:

- «Долина привидів, м. Алушта» – з зображенням урочища на південно-західному схилі гірського масиву Демерджи, на схилах якого височіють численні кам'яні «статуї» природного походження, що нагадують химерні людські постаті чи загадкові істоти;

- «Церква св. Іоанна Предтечі, Х ст., м. Керч», що є однією з найкраще збережених пам'яток архітектури періоду розквіту Тмутараканського князівства (Х-ХІ ст.), православна святина державного значення;

- «Панорама Південного берега Криму», краса якого захоплює дух і миттєво переносить у чарівний світ вічнозелених лісів, вишуканих магнолій, могутніх ліванських кедрів та лаврових дерев;
- «Масандра. Винні підвали» – підземний винний завод тунельного типу, заснований у 1894 р. для виробництва й витримки столових і десертних вин, колекція яких є однією з найбільших у світі та занесена до Книги рекордів Гіннеса;
- «Керченський заповідник. Пеліка» – із зображенням давньогрецької посудини, що має форму амфори й була поширена в Аттиці, в наш час зберігається в державному історико-культурному заповіднику у місті Керч (рис. 6).

Рис. 6. Блок марок «Автономна Республіка Крим» серії «Краса і велич України», 2013 р.

До серії «Краса і велич України» в 2013 р. були розроблені й інші марки, пов'язані з кримським півостровом (дизайн О. Калмикова, фото М. Іващенко),

зокрема: «Аю-Даг (Ведмідь-гора), смт. Гурзуф. Південний берег Криму» – пам'ятка природи, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, що є одним із найкрасивіших місць на південному узбережжі Криму, «Бахчисарай. Ханський палац» – єдиний у світі зразок кримсько-татарської палацової архітектури XVI-XVII ст., «Севастополь. Володимирський собор у Херсонесі» – пам'ятка архітектури II пол. XIX ст., що зведена над руїнами давньогрецького храму, який вважається місцем хрещення київського князя Володимира Святославича і є складовою Національного заповідника «Херсонес Таврійський».

Культурна спадщина Кримського півострова представлена й на поштових марках із зображенням історичних артефактів, експонатів музеїв чи картинних галерей. Так, у зчпці «Національна картинна галерея імені І. Айвазовського» серії «Скарби музеїв України», що була випущена до 125-річчя Феодосійської картинної галереї імені І. К. Айвазовського, знаходимо марки «Іван Айвазовський «Море. Коктебель», 1853» та «Іван Айвазовський «Вежі на скелі біля Босфору», 1859» (обидві – 2005 р., дизайн О. Калмикова). У 2017 р. серія збагатилася ювілейними блоками, надрукованими до 200-річчя з дня народження І. К. Айвазовського «Іван Айвазовський (1817-1900). «Ялта». 1864. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького» та «Іван Айвазовський (1817-1900). «Вечір в Криму. Ялта». 1848». Національна картинна галерея ім. І. Айвазовського» (дизайн В. Василенка) (рис. 7).

1.

2.

Рис. 7. Блоки ювілейних марок серії «Скарби музеїв України»:

- 1) «Іван Айвазовський 1817-1900. «Ялта». 1864. Сумський обласний художній музей ім. Н. Онацького», 2017 р.;*
- 2) «Іван Айвазовський 1817 – 1900. «Вечір в Криму. Ялта». 1848». Національна картинна галерея ім. І. Айвазовського», 2017 р.*

Тематичні колекції поштових марок дають змогу познайомитися з унікальною флорою та фауною Кримського півострова, відчутти велич його краси. Так, у

1999 р. у блоці «Зоогеографічний фонд України» була представлена марка «Карадазький природний заповідник» (художник – О. Кошель); у 2002 р. увійшли в обіг поштові марки з зображенням представників фауни, що занесені до Червоної книги України, а життя пов'язано з Кримом та кримським узбережжям: «Баклан довгоносий», «Морська свиня», «Полоз леопардовий» (художник – Г. Кузнецов); 2005 р. ця тематична колекція збагатилася за рахунок випуску блоку комеморативних марок «Карадазький природний заповідник», що складається з чотирьох поштових мініатюр: «Балабан», «Аскалаф строкатий», «Афаліна Чорноморська», «Куниця кам'яна» (художник – Г. Кузнецов); 2007 р. відбувся випуск марки «Пелікан рожевий» (художник – О. Легкобит). Блок «Кримський природний заповідник» серії «Заповідники та природні парки України», що складається з чотирьох марок: «Гриф чорний», «Лебедячі острови», «Олень благородний», «Смілка яйлинська» продовжив знайомити філателістичну спільноту з багатством фауни кримського півострова (2008 р., художник – М. Кочубей).

Особливою сторінкою в цьому розмаїтті комеморативних марок став ювілейний блок «Нікітський ботанічний сад – національний науковий центр» (2012 р., художник – М. Кочубей). Блок випущений із нагоди 200-річчя цього унікального шедеву ландшафтного мистецтва міжнародного масштабу, об'єкту національної гордості українського народу, який водночас є однією з найвідоміших у світі науково-дослідних установ, візитною карткою ботанічної науки України. Ювілейний блок складається з чотирьох марок: «Альтанка», «Адміністративний будинок», «Партер» та «Кактус Ехіноцереус (*Echinocereus*)» (рис. 8).

1.

2.

Рис. 8. 1) Блок «Кримський природний заповідник» серії «Заповідники та природні парки України», 2008 р.;
2) Блок «Нікітський ботанічний сад – національний науковий центр», 2012 р.

У колекції поштових марок на кримську тематику є ще одна цікава серія, яка розкриває специфіку цього півострова. Зокрема йдеться про марки, присвячені зображенню маяків, які мають не тільки практичне, а й символічне значення, оскільки для моряків вони є символом повернення до дому. Першими кримськими маяками, зображеними на випущених «Укрпоштою» блоках поштових марок серії «Маяки України» (започаткована у 2009 р., дизайн Н. Фандікова), є Киз-Аульський, який знаходиться на Керченському півострові, Ялтинський, що стоїть біля входу в Ялтинську бухту, та маяк Сарич встановлений на однойменному мисі, який є південним краєм Кримського півострова.

Наступного, 2010 р., «Укрпошта» ввела в обіг новий блок поштових марок цієї серії (дизайн Н. Рудої), серед яких є зображення трьох інших маяків Криму: Тарханкутського маяка, одного з найстаріших у Чорномор'ї, встановленого на мисі Тарханкут, Павловського Переднього маяка – на Керченській протоці, Херсонського – на мисі Херсонес, який є крайньою західною точкою Севастополя. Художній поштовий блок серії «Маяки України» 2010 р. був відзначений тричі: виборов II місце в конкурсі «Краща поштова марка України» (2010 р.), здобув першість на китайському конкурсі поштових марок у номінації «Найкращий друк» за результатами Десятого Китайського щорічного опитування на найкращу іноземну поштову марку (2011 р.) та посів VI місце на Міжнародному філателістичному конкурсі «Гран Прі Виставки WIPA» (2012 р., місто Відень, Австрія).

Продовження цієї серії відбулося лише через десять років – у 2020 р. «Укрпошта» презентувала новий блок поштових марок із зображенням шести українських маяків, серед яких три – кримські: Іллінський, що розташований на

мисі Святого Іллі, Меганомський, встановлений на мисі Меганом, та Євпаторійський – у Каламітській затоці. Зазначений блок, присвячений українським маякам, став «Кращим поштовим блоком України – 2020».

З античної епохи біля кримських берегів було розвинене мореплавання. Цей факт не міг залишитися поза увагою Редакційно-художньої ради з питань видання поштових марок, маркованих конвертів і карток в Україні. Тому поштові марки та блоки з зображенням кораблів та суден Військово-морських сил України становлять ще один характерний шар тематичних колекцій кримської філателістичної продукції.

4 липня 1993 р. на фрегаті «Гетьман Сагайдачний», що прибув з керченського суднобудівного заводу «Залив» до Севастополя, було урочисто піднято військово-морський прапор України, що ознаменувало утворення її Військово-Морських Сил. «Гетьман Сагайдачний» став флагманом ВМС України. У важкі часи 2014 р. екіпаж флагмана залишився вірним присязі та народу України. Фрегат «Гетьман Сагайдачний» двічі був зображений на поштових марках: у серії «Кораблебудування в Україні» з купоном «Національна філателістична виставка “Укрфілексп-98”» (1998 р., художник – В. Руденко) і в серії «Національна військова техніка» (2016 р., дизайн О. Харука, С. Харука, фото «УкрОборонПром») (рис. 9).

*Рис. 9. Фрегат «Гетьман Сагайдачний»
на художніх марках України: 1998 і 2016 рр.*

Двома роками пізніше «Укрпошта» здійснила випуск ювілейної марки «100-річчя підняття кораблями Чорноморського флоту Українського прапора (29 квітня 1918 року)» (2018 р., дизайн В. Тарана).

Незважаючи на тривалу анексію Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, друк комеморативних марок, присвячених кримській тематиці, продовжується. Так, у День Севастополя, 14 червня 2021 р. «Укрпошта» ввела в обіг новий поштовий блок із серії «Краса і велич України», започаткованої у 2013 р., під назвою «Севастополь». Блок, розроблений дизайнером О. Калмиковим, містить чотири художні марки з зображенням визначних культурних пам'яток міста – Балаклавської бухти, набережної Севастополя, Херсонеса Таврійського та пам'ятника затопленим кораблям.

У листопаді 2021 р. до Дня Гідності та Свободи серія марок «Краса і велич України. Севастополь» поповнилася новою поштовою маркою «Морський тральщик «Черкаси U311»» (дизайнер – О. Калмиков), яка присвячена вшануванню пам'яті трагічних подій, що відбувалися у

березні 2014 р. Художня мініатюра зображує тральщик «Черкаси», екіпаж якого виявив приклад неймовірної звитяги, честі й гідності: відмовившись здатися окупантам, двадцять днів під українським прапором він провів в облозі, тим самим увійшов в історію українського флоту як символ супротиву Кримського півострова російській окупації (рис. 10).

1.

2.

3.

Рис. 10. Комеморативні поштові марки:

- 1) «100-річчя підняття кораблями Чорноморського флоту Українського прапора (29 квітня 1918 року)», 1918 р.;
- 2) з серії «Краса і велич України»: «Севастополь» – поштовий блок, 2021 р.;
- 3) «Морський тральщик “Черкаси U311”», 2021 р.

Систематизація та художній огляд широкого спектру тематичних колекцій коменоративних поштових марок, пов'язаних із Кримом, що були упродовжені в обіг «Укрпоштою», свідчить про активність відстоювання Україною своєї незалежності, суверенітету і територіальної цілісності на геополітичній карті світу, а також вшанування мужності громадян, які сьогодні проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та в місті Севастополь. Розуміючи, що марка є уособленням державного суверенітету, історики, художники, філателісти, представники музеїв, Інституту національної пам'яті, Поліграфічного комбінату «Україна» і «Укрпошти», які входять до складу Редакційно-художньої ради з питань видання поштових марок, маркованих конвертів і карток в Україні, щороку беруть участь у розробці нових тематичних колекцій, упродовженні в обіг нових сюжетів та випусків філателістичних матеріалів про Крим і Севастополь. Ця копітка праця спрямована на популяризацію й підвищення інтересу до філателістичної продукції України, а також має за мету привернути увагу світової спільноти до тимчасово анексованого Російською Федерацією Криму, беззаконня, що творять російські окупанти на невід'ємній частині української території.

Попри це, поштових марок із кримськими сюжетами в Україні друкується обмаль. Розглядаючи філателію як масове мистецтво, що може містити агітаційну складову, Російська Федерація, всупереч Всесвітній поштовій конвенції, де у Статті 8 зазначено, що поштова марка «є уособленням суверенітету», а її тема та дизайн повинні мати «тісний зв'язок із культурною самобутністю країни-члена чи території або сприяти поширенню культури чи підтриманню миру», намагається використати ці графічні

мініатюри в якості елемента гібридної війни, тим самим, легітимізувати приєднання Криму до своєї території [4].

Підтвердженням є той факт, що на XVI Національній філателістичній виставці «Укрфілекспо 2018», присвяченій сторіччю першої української поштової марки і Всесвітньому дню пошти, країна-агресор представила свої марки з кримською тематикою на шести стендах. Варто зазначити, що поштове відомство Росії першу емісію й поширення знаків поштової оплати здійснило ще в 2014 р., а випуск кількох серій марок із Кримом Російська Федерація видала спільно з іншими країнами, зокрема, Мальтою та Шрі-Ланкою. Українських марок, присвячених Криму та його корінному народу – татарам (дев'ять комеморативних, одна – стандартна, дві – на оригінальних конвертах), – вистачило лише на один стенд.

На підставі Положень Всесвітньої поштової конвенції «Укрпошта», за підтримки Міністерства закордонних справ України, офіційно звернулася до Всесвітнього поштового союзу з вимогою не визнавати російські марки з зображенням Севастополя та т. зв. «Республіки Крим» у складі Російської федерації як офіційні марки цієї держави.

Висновки. Отже, дослідження історії становлення національного маркодруківання дає змогу стверджувати:

1) незважаючи на об'єктивні причини щодо деякого зниження виробничої потреби у філателістичній продукції, поштові марки залишаються певним засобом комунікації, носієм важливої соціокультурної інформації і, завдяки своєму місцю в історії державності, відіграють важливу роль у збереженні культурно-історичної спадщини людства;

2) як твори малих форм прикладної графіки, поштові марки з філателістичного матеріалу сьогодні перетворюються на різновид культурно-історичної

пам'ятки, української філателістичної спадщини і, незважаючи на глобальну диджиталізацію суспільства, інтегруються в майбутнє, популяризуючи минуле й сучасне суверенної української держави;

3) українські філателістичні матеріали щороку поповнюються новими надходженнями, серед яких питому вагу мають поштові марки, тематика яких безпосередньо пов'язана з Автономною Республікою Крим – невід'ємною частиною вільної, незалежної України.

Усе це потребує постійного аналізу і систематизації. Стаття була написана у найскрутніший для суверенної Української держави період, а саме у часи, коли Російська Федерація, порушуючи всі міжнародні закони та договори, всупереч статуту ООН віроломно напала на нашу країну, коли у запеклих боях вирішується саме існування української державності, коли ворог, як у 1941 р., бомбардує міста і села, намагаючись знищити Україну з геополітичної карти світу, а весь народ згуртувався навколо національної ідентичності та став на захист вільної, незалежної, суверенної Батьківщини.

Пройде час, Україна залікує жахливі рани війни, а ці трагічні й водночас сповнені героїзму історичні події будуть повною мірою відображені у філателістичній продукції, яка правдиво розповість усьому світу про цей важкий, але сповнений мужності період і допоможе зберегти у пам'яті нащадків героїчне минуле волелюбної країни.

Список використаної літератури:

1. Барболин М. , Голядкин Г. Коллекционирование как способ сохранения, воспроизводства и устойчивого развития цивилизации: опыт осмысления и сознания.

Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России 2009. № 41. Сс. 135-142.

2. Бехтір В. Г. Нарбут і А. Серета – творці перших українських марок. Філателія України. 2003. № 4. Сс. 11-12.

3. Ваганов А. Коллекционирование как форма проявления исследовательского инстинкта ученого. Социология науки и технологий. 2015. Т. 6. № 3. Сс. 91-105.

4. Всесвітня поштова конвенція.

URL:https://ips.ligazakon.net/document/mu12298?an=16&ed=2012_10_11

5. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1-4. Москва: Русский язык, 1978. Т. 2. И-О. 1979. 770 с.

6. Іванець А., Губський С. Виставка на честь сторіччя випуску перших марок Української держави. Українознавство: Науково-дослідний інститут українознавства. 2018. Сс. 204-205.

7. Каталог маркованих конвертів України 1991 – 2003. [Укладач: М. Серета]. Київ: Видавництво «Марка України», 2004. 192 с.

8. Кисин Б. Почтовая марка и ее элементы. Филателия СССР. 1975. №4. Сс. 47-48.

9. Климчук А. Українська філателістична преса. Львівське обласне товариство асоціації філателістів України. 19 травня 2012 р.

URL: <http://www.filatelist.org.ua/library/statti/ukr-fil-presa>

10. Крысин Л. Толковый словарь иноязычных слов. Москва: Эксмо, 2008. 944 с.

11. Кузич І. Родина засновників Київської Русі. URL: <https://www.upns.org/article/133-the-founding-family-of-kyivan-rus>.

12. Кузьменко Г., Братусь І. Психолого-педагогічні аспекти впровадження в практику роботи з обдарованою

учнівською молоддю електронного наукового журналу на платформі «Open Journal Systems». Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 2 (81). 2021. Сс. 35-41.

13. Кузьменко Г., Шпортько В. Сімферопольський художній музей: історія і проблеми існування в умовах російської окупації. Молодий вчений. 2019. № 12 (76). Сс. 221-228.

14. Левітас Й., Басюк В. Все про марки. Київ: Реклама. 1975. 239 с.

15. Любінін Й. Каталог конвертів і штемпелів першого дня. Україна 1992-2017. Київ: Логос, 2018. 408 с.

16. Маркітан Л. Філателія. Енциклопедія історії України: Т. 10: Київ: Видавництво «Наукова думка», 2013. 688 с.

17. Мулик Я. Поштові марки України 1918-2019. Каталог. Дрогобич: Видавництво «Коло», 2020 р. 365 с.

18. Положення про знаки поштової оплати. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0553-10#Text>

19. Радомська В., Головата О. Графічний дизайн в українських поштових марках. Scientific Collection «InterConf». 2020. № 2 (35). Arts, Cultural Studies and Ethnography.

URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5847>

20. Титова О. Культурна спадщина Криму та Донбасу за сучасних умов: загрози, втрати, перспективи збереження. Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації: Матеріали Круглого столу. М. Київ, 12 листопада 2015 р. Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. Сс. 25-32.

21. Тищенко Ю., Каздобіна Ю., Дячук М. Крим. Анексована Власність = Annehed Properti in Crimea. Київ: ТОВ «Агенство» Україна», 2016. 148 с.

22. «Український філателіст». Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 2. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2019. 842 с.
23. Чередниченко В. Про філателію всім. Київ: Смолоскип, 2015. 112 с.
24. Шпитковська, Н., Роготченко, О. Значення, функції та особливості колекціонування, як культурного феномену розвитку суспільства. SCIENTIA. 2021.
URL:<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/11837>
25. Яремчук, О. Дизайн шрифтової поштової марки. Українська академія мистецтва: дослідницькі та наук.-метод. праці. Київ: НАОМА, 2009. Сс. 320-328.
26. Bulat J. Illustrated Postage Stamp History of Western Ukrainian Republic 1918-1919. New York, Yonkers: Philatelic Publications, 1973. 97 p.
27. Fedyk G., Kuzych I. Handbook of Modern Ukrainian Philately: A Catalog of Stamps, Stationery, and Cancellations 1991-2000. Springfield, Virginia, 2002. 227 p.
28. Harford T. 50 Things That Made the Modern Economy. The Penny Post revolutionary who transformed how we send letters. NEWS BBC. 14 August 2019.
URL: <https://www.bbc.com/news/business-48844278>
29. Oriekhova, S. Ukrainian postage at the time of the Liberation Struggles in 1918-1920: historical narrative of national stamp publishing. Skhid. 2019. №6(164). Pp. 23-31.
30. The Ukrainian Underground Post. LITOPYS UPA. V.47. TorontoL'viv Published by "Litopys UPA" 2009.

Halyna V. KUZMENKO,

PhD in Pedagogical Sciences,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts,
Kyiv, Ukraine,

e-mail: glnkuzmenko36@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-0613-3934

Gennadiy T. ZADNIPRYANYI,

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine,

e-mail: h.zadniprianyi@kubg.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5185-1281>

**POSTAGE STAMPS AS A FEATURE OF STATEHOOD AND
CULTURAL AND HISTORICAL PROPERTY OF UKRAINE
(ON THE MATERIAL OF THE CRIMEA SUBJECT)**

Abstract. Today, in the wake of the rise of national identity of Ukrainian society, during the selfless struggle not only for freedom, identity and territorial integrity, but for the very existence of Ukraine as a state, the study of the history of national stamping as an attribute of statehood. of particular importance.

The article analyzes some publications founded outside Ukraine related to the research and promotion of Ukrainian philately. In particular, we are talking about the activities of such magazines as: “Der Ukraine-Philatelist”, founded in 1921 in Berlin by the owner of the famous Berlin philatelic enterprise G. Koehler; “Der ukrainische Philatelist”, published in Vienna since 1925 by the Ukrainian philatelist I. Turin and covering the development of philately in Galicia; “Ukrainian Philatelist”, founded by the Society of Ukrainian Philatelists – an organization of postwar emigrants in New York in 1951 on the initiative of its first editor Ye. Kotyk.

The article highlights the peculiarities of the process of creation and implementation of postage stamps in Ukraine, which covers the period from the release of the first Ukrainian

series of stamps, which appeared at the initiative of the UPR government in July 1918 to the present. Particular attention is paid to the systematization of fragmentary data and artistic characterization of collections of cataloged commemorative postage stamps of sovereign Ukraine, the theme of which is related to the Crimea – an integral part of Ukraine, temporarily annexed by the Russian Federation. The research is based on the coverage of the visual aspect of cataloged postage stamps of Ukraine as a visual component of Ukrainian statehood, an expression of state policy of a sovereign country.

Today, the postage stamp as a carrier of artistic and cultural value from philatelic material is becoming a cultural and historical monument and, despite the global digitalization of society, is integrated into the future, promoting the past and present of sovereign Ukraine. Philatelic materials are annually replenished with new receipts, including postage stamps, the subject of which is directly related to the Crimea as part of an independent, free, European, democratic Ukraine.

Key words: collection, collecting, Autonomous Republic of Crimea, postage stamp, philately, Ukrainian philatelic heritage.

References:

1. Barbolin, M., Golyadkin, G. (2009). Kollektionirovaniye kak sposob sokhraneniya, vosproizvodstva i ustoychivogo razvitiya tsivilizatsii: opyt osmysleniya i soznaniya [Collecting as a way of preserving, reproducing and sustainable development of civilization: the experience of understanding and consciousness]. Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta MVD Rossii, 41, 135-142 [in Russian].
2. Bekhtir, V. (2003). G. Narbut i A. Sereda – tvortsi pershykh ukrayins'kykh marok [G Narbut and A. Sereda –

creators of the first Ukrainian post marks]. Filateliya Ukrayiny, 4, 11-12 [in Ukrainian].

3. Vahanov, A. (2015). Kolleksyonyrovanye kak forma proyavlenyya yssledovatel'skoho ynstynkta uchenoho [Collecting as a form of manifestation of the research instinct of the scientist]. Sotsyolohyya nauky y tekhnolohyy, 6, 3, 91-105 [in Russian].

4. Vsesvitnyia poshtova konventsiiya [Universal Postal Convention]. Available at: https://ips.ligazakon.net/document/mu12298?an=16&ed=2012_10_11 [in Ukrainian].

5. Dal', V. (1979). Tolkovyiy slovar' zhivogo velikorusskogo yazyka [Explanatory dictionary of the living Great Russian language], 1-4. Moscow: Russkiy yazyk, 2 [in Russian].

6. Ivanets', A., Hubs'kyi, S. (2018). Vystavka na chest' storichchya vypusku pershykh marok Ukrayins'koyi derzhavy [Exhibition in honor of the centenary of the first stamps of the Ukrainian state]. Ukrayinoznavstvo: Naukovo-doslidnyy instytut ukrayinoznavstva, 204-205 [in Ukrainian].

7. Kataloh markovanykh konvertiv Ukrayiny 1991 – 2003 (2004). [Catalog of marked envelopes of Ukraine 1991 – 2003]. Kyiv: Vydavnytstvo "Marka Ukrayiny" [in Ukrainian].

8. Kisin, B. (1975). Pochtovaya marka i yeye elementy [Postage stamp and its elements]. Filateliya SSSR, 4, 47-48 [in Russian].

9. Klymchuk, A. (2012). Ukrayins'ka filatelistychna presa [Ukrainian philatelic press]. L'vivs'ke oblasne tovarystvo asotsiatsiyi filatelistiv Ukrayiny. Elektronne vydannya. 19 travnya 2012 r.

Available at: <http://www.filatelist.org.ua/library/statti/ukr-fil-presa> [in Ukrainian].

10. Krysin, L. (2008). *Tolkovyy slovar' inoyazychnykh slov* [Explanatory dictionary of foreign words]. Moscow: Eksmo [in Russian].
11. Kuzych, I. *Rodyna zasnovnykiv Kyivs'koyi Rusi* [Family of the founders of Kievan Rus]. Available at: <https://www.upns.org/article/133-the-founding-family-of-kyivan-rus> [in Ukrainian].
12. Kuz'menko, H., Bratus', I. (2021). *Psykhologohopedahohchni aspekty vprovadzhennya v praktyku roboty z obdarovanoyu uchnivs'koyu moloddyu elektronnoho naukovoho zhurnalu na platformi Open Journal Systems* [Psychological and pedagogical aspects of implementation in the practice of working with gifted students of the electronic scientific journal on the platform Open Journal Systems]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoyi osobystosti*, 2 (81), 35-41 [in Ukrainian].
13. Kuz'menko, H., Shport'ko, V. (2019). *Simferopol's'kyy khudozhniy muzey: istoriya i problemy isnuvannya v umovakh rosiys'koyi okupatsiyi* [Simferopol Art Museum: history and problems of existence in the Russian occupation]. *Molodyy vchenyy*, 12 (76), 221-228 [in Ukrainian].
14. Levitas, Y., Basyuk, V. (1975). *Vse pro marky* [All about stamps]. Kyiv: Reklama [in Ukrainian].
15. Lyubinin, Y. (2018). *Kataloh konvertiv i shtempeliv pershoho dnya. Ukrayina 1992-2017* [Catalog of envelopes and stamps of the first day. Ukraine 1992-2017]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
16. Markitan, L. (2013). *Filateliya. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. 10: NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny. Kyiv: Vydavnytstvo "Naukova dumka" [in Ukrainian].

17. Mulyk, Ya. (2020). Poshtovi marky Ukrayiny 1918 – 2019 [Postage stamps of Ukraine 1918-2019]. Kataloh. Drohobych: Vydavnytstvo “Kolo” [in Ukrainian].
18. Polozhennya pro znaky poshtovoyi opłaty [Regulations on postage stamps]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0553-10#Text> [in Ukrainian].
19. Radoms'ka, V., Holovata O. (2020). Hrafichnyy dyzayn v ukrayins'kykh poshtovykh markakh [Graphic design in Ukrainian postage stamps]. Scientific Collection “InterConf”, 2 (35). Arts, Cultural Studies and Ethnography. Available at: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5847> [in Ukrainian].
20. Tytova, O. (2016). Kul'turna spadshchyna Krymu ta Donbasu za suchasnykh umov: zahrozy, vtraty, perspektyvy zberezhennya. Kul'turni tsinnosti Krymu i Donbasu v umovakh viyny ta okupatsiyi [Cultural heritage of Crimea and Donbass in modern conditions: threats, losses, prospects for preservation. Cultural values of Crimea and Donbass during the war and occupation]: Materialy Kruhloho stolu. Kyiv, Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 25-32 [in Ukrainian].
21. Tyshchenko, Yu., Kazdobina, Yu., Dyachuk, M. (2019). Krym. Aneksovana Vlasnist' [Annexed Property in Crimea]. Kyiv: TOV “Ahenstvo Ukrayina” [in Ukrainian].
22. “Ukrayins'kyy filatelist”. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: Ukrayina – Ukrayintsi, 2. NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny. Kyiv: Vydavnytstvo “Naukova dumka”. Available at: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinskyj_filatelist_zag_nazva_zhurnali [in Ukrainian].
23. Cherednychenko, V. (2015). Pro filateliyu vsim [About philately to all]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

24. Shpytkovs'ka, N., Rohotchenko, O. (2021). Znachennya, funktsiyi ta osoblyvosti kolektsionuvannya, yak kul'turnoho fenomenu rozvytku suspil'stva [Significance, functions and features of collecting as a cultural phenomenon of society development]. SCIENTIA. Available at: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/11837> [in Ukrainian].
25. Yaremchuk, O. (2009). Dyzayn shryftovoyi poshtovoyi marky [Design of a font postage stamp]. Ukrayins'ka akademiya mystetstva: doslidnyts'ki ta nauk.-metod. pratsi, 320-328 [in Ukrainian].
26. Bulat, J. (1973). Illustrated Postage Stamp History of Western Ukrainian Republic 1918-1919. New York, Yonkers: Philatelic Publications. Available at: <https://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/23613/file.pdf> [in English].
27. Fedyk, G., Kuzych, I. (2002). Handbook of Modern Ukrainian Philately: A Catalog of Stamps, Stationery, and Cancellations 1991-2000. Springfield, Virginia [in English].
28. Harford, T. (2019). 50 Things That Made the Modern Economy. The Penny Post revolutionary who transformed how we send letters. NEWS BBC. 14 August 2019. Available at: <https://www.bbc.com/news/business-48844278> [in English].
29. Oriekhova, S. (2019). Ukrainian postage at the time of the Liberation Struggles in 1918-1920: historical narrative of national stamp publishing. Skhid, 6(164), 23-31. Available at: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.6\(164\).186548](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.6(164).186548) [in English].
30. The Ukrainian Underground Post (2009). LITOPYS UPA, 47 TorontoL'viv Published by "Litopys UPA" 2009 [in English].